

DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2025.2\(66\).39-51](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2025.2(66).39-51)
 УДК 338.2:005.21(477)

Черленяк І.І., Машіко К.С.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД ДО ПОЧАТКУ ВІЙСЬКОВОГО ВТОРГНЕННЯ (1990- 2014)

Стаття присвячена аналізу загальної стратегії трансформації та розвитку економіки України в період до початку військового вторгнення Росії, а саме впродовж 1990-2014 років. Досліджуються стратегічні помилки які загальмували економічне зростання країни, знизили ефективність економіки, та ослабили обороноздатність України. Розглянуто стратегії трансформації у формальному інституційному середовищі, включаючи свободу підприємництва, право власності, податки та конкуренцію, та розкрито взаємозв'язок цих змін із економічною політикою та практиками підприємництва. Також розкрито окремі слабкі та негативні, з точки зору розвитку ринкових відносин, аспекти розвитку неформального інституційного середовища. Автори підкреслюють, що наслідком такого суспільного вибору, при якому короткострокові приватно-власницькі інтереси завжди домінують над довгостроковими державними інтересами стало формування в Україні ерзац-капіталізму. Такий тип капіталізму при формальній наявності ринкових інститутів, містить ланцюжок стратегічних інституційних прогалин та недоліків неформального економіко-правового середовища, що і надалі створює бар'єри розвитку продуктивних сил та ефективного формування та використання конкурентних переваг країни.

Ключові слова: стратегія, трансформація економіки, ерзац-капіталізм, інституційне середовище, конкуренція, капіталізм, приватизація, обороноздатність.

Постановка проблеми. Визначальний вплив на прийняття рішення кремлівських правителів щодо ініціації війни проти України у форматі збройного військового вторгнення в 2014 році мали два взаємно пов'язані магістральні чинники.

Перший - успіхи кремлівської технології гібридної війни, яка розпочалася відразу в 1991 р. Можемо пригадати деякі відомі гібридні операції: «розкол Народного Руху», «загибель В.Чорновола», «Д.Табачник - керівник виборчого штабу Л.Д.Кучми», «плівки Мельниченка», «Кольчужний скандал», «загибель міністра МВС Кравченка», «отруєння Юценка». Ці гібридні операції особливо інтенсифікувалися в 2010-2014 рр. Адже в цей період на посаду міністра оборони, керівника служби зовнішньої розвідки, міністра юстиції, міністра МВС, керівника Державного концерну «Укроборонпром» та інші ключові

державні посади були призначені прямі агенти кремля.

Другий - слабкість економіки України. Він не менш важливий, а може і більш важливий як перший. Звичайно, процес боротьби за політичну владу та за вплив на політичну владу із боку закордонних структур був і є дуже вагомим. Але це тільки «паралельний» до економічного розвитку України процес. Вважаємо, що розвиток потенціалу України, міг би за природними законами взаємодії економіки та ринку бути досить самодостатнім навіть при ворожому кремлівському втручанні, якщо він і тоді і зараз був керованим сучасними методами та технологіями стратегічного менеджменту. Адже стратегічне управління є одним із компонент природного розвитку сучасної економіки починаючи з розробок А. Д. Чандлера, К. Ендрюса, І. Ансоффа (1960-1975).

Зростання складності та інструментів розв'язання проблем складності є природним процесом в просторі економіки. Слід звернути увагу, що не досить результативний економічний розвиток в 1990-2014 роках не зміг забезпечити і належну базу підвищення рівня обороноздатності України. В загальному економіко-еволюційному ракурсі, важливим є розуміння стратегічних факторів, які загальмували економічний ріст (і, відповідно, зростання обороноздатності) країни в історичному контексті від здобуття незалежності до першого явно зафіксованого

© Черленяк І.І., доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
 e-mail: ivan.cherlenjak@uzhnu.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6270-5549>

Машіко К.С., кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, e-mail: ekaterinna333@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2918-7230>

міжнародною спільнотою військового вторгнення «рф» у 2014 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження еволюції та функціонування моделей соціально-економічного розвитку України здійснювали А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, С.В.Мочерний, Ю. М. Пахомов, В. Р. Сіденко, О. І. Соскін, Н. А. Татаренко, В. П. Черевань, А.А. Чухно. Дослідженню трендів, проблем та бар'єрів розвитку економіки України в 1990-2014 рр. присвячені, зокрема, праці В.Гейця [1,2,3], В. Сіденка [13], С. Корабліна [6], Борзенко О.О. та Плотнікова О.В. [5].

В.М. Геєць у [2]. відмічає, що українська економіка, незважаючи на процеси формування ринкового середовища в 1990-2014 рр. мала ознаки лише квазіекономіки. В роботі [3] доводиться, що станом на 2014 рр. «окремі види високо-індустріальних виробництв, зокрема, в атомній енергетиці, аерокосмічних видах діяльності, деяких сферах ІТ-технологій, хоч і зберігаються, проте сукупно поки що не чинять домінуючого впливу на стан промислового виробництва на фоні падіння рівня життя...» [3, с.10]. В роботі [6] Кораблін С.О. розкриває негативні чинники формування пастки сировинних ринків яка привела до дефектної спеціалізації української економіки у світовому поділі праці, звуження пріоритетів національної економіки до виробництва продукції сировинного характеру та найпростішої її переробки. Тягар відповідальності автор насамперед покладає на закордонних експертів та політиків, які запропонували в 1989-1990 рр. постсоціалістичним країнам доктрину реформ, яка отримала назву «Вашингтонський консенсус».

В [15] при вивченні підсумків трансформаційних соціально-економічних процесів автори підійшли до розуміння того, що трансформації слід розглядати не тільки як певний природний процес адаптації, але і як наслідок певних стратегій. Автори [15] сформулювали певну логіко-інверсійну, проте на той час новаторську, тезу яка не знайшла достатнього розвитку. «Об'єктом стратегії є те, що визначається сферою дії суб'єкта і виступає частиною соціально-економічної системи або соціально-економічної системою в цілому.. Суб'єктом може виступати владний суб'єкт, що впливає на процеси власного відтворення завдяки своєму місцю в інституційній системі, розробляє і здійснює власну стратегію[15, С.131].» Ми тут зауважимо про дуальну роль владного суб'єкта у фокусі управлінських

інтересів та завдань: особистісно-егоїстичних та суспільно-значимих.

До невіршених раніше частин загальної проблеми, що розглядається відносно: конкретизацію факторів внаслідок яких політичні, соціальні та економічні агенти України не змогли у форматі ефективних менеджеріальних стратегій зреагувати на виклики постсоціалістичної трансформації в період 1990-2014 рр; сценарний аналіз змісту стратегічних помилок суб'єктів економічної влади, політичної влади, акторів бізнесу та громадянського суспільства, що не дозволили вчасно сформувати конкурентні компетенції та конкурентні переваги національного бізнесу та забезпечити розвиток відповідного товарного профілю та ємності національного ринку товарів, послуг, праці та технологій. Для вирішення поставлених завдань використано: історико-генетичний підхід, морфологічний аналіз, абстрактно-логічне моделювання на основі системного підходу, метод сценарного аналізу стратегічних альтернатив розвитку соціально-економічних систем.

Формулювання цілей статті. Аналіз ситуаційної відповідності викликам часу системи стратегій трансформації економічного устрою України та стратегій модернізації її економічного потенціалу в період 1990-2014 рр, тобто, до початку гібридної війни та військового вторгнення «рф».

Основний текст. Виходимо із логіки базової страгатеми управління корпоративними структурами адаптованої нами для випадку простору подій соціального та соціально-економічного управління. Стратегічне управління як мікроекономічними, так і макроекономічними суб'єктами економіки повинно системно передбачати: а) постановку певних загальних стратегічних цілей, розробку або адаптацію релевантних стратегічних планів для досягнення конкретизованих цілей; б) розробку інструментального забезпечення вирішення основних функцій менеджменту які служать компонентами власне протяжного в часі та просторі функціонально-розподіленого стратегічного управління як системи-процесу. В цій розвідці ми спробуємо окреслити саме в такому фокусі проблему модернізації, що дещо розпливчато та неточно вітчизняні владоможці та бюрократи назвали постсоціалістичною трансформацією. Внаслідок такої ідентифікації вони трактували соціальні та соціально-економічні зміни як некерований або слабо-керований соціально-історичний процес, всупереч тому, що до 1991 р. вони всі були

адептами дійсно видатного економіста-соціаліста К.Маркса.

В історико-часовому вимірі дійсно варто зауважити, що певну роль завжди грають і певна спонтанна послідовність подій, і фактор випадковості, і фактор інерції. До факторів інерції віднесемо ефект «колії» радянського планового стилю господарювання. До факторів спонтанних змін віднесемо події 1989-1990 рр. і, особливо той момент, коли країни-лідери ринкового способу господарювання запропонували всім постсоціалістичним країнам певну загальну базову стратегію переходу від планової економіки до ринкової. Це майже усіма суспільними акторами тоді розглядалося як доктрина-програма застосування безумовно дієвих інструментів нової економічної політики. Ця доктрина публічно була презентована Дж. Вільямсоном та передбачала застосування всього десять інструментів-принципів [30, с. 10-20]: 1. Фіскальна дисципліна. 2. Пріоритети державних витрат. 3. Податкова реформа. 4. Фінансова лібералізація. 5. Обмінний курс. 6. Лібералізація зовнішньої торгівлі. 7. Прямі іноземні інвестиції. 8. Приватизація. 9. Дерегулювання. 10. Захист прав власності.

Доктрина Дж. Вільямсона, яка отримала назву «Вашингтонський консенсус» запропонувала розглядати та корегувати «Ринок – Гроші – Податки – Конкуренція». На нашу думку, доктрина Вільямсона ці інструменти розглядала як тактику забезпечення такої економічної політики України та інших постсоціалістичних країн, яка зручна для співпраці з нею бізнесменів та урядовців США та інших розвинутих капіталістичних країн.

Відмітимо, що в базових моделях макроекономічної теорії «Конкуренцію» та «Ринок» розглядають саме як імперативно найбільш важливі фактори та механізми забезпечення оптимального розподілу обмежених ресурсів з метою найбільш ефективного виробництва економічних благ. Але, відразу зауважимо, що поставлена мета природного спонтанного розвитку Ринку в Україні та економіки України на основі стратегічної доктрини Дж. Вільямсона так і не була досягнута. Тим більше не відбулося ні зміцнення національної економіки, ні формування продуктивного технологічного-орієнтованого бізнесу. Щоб зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки такого гальмування варто розглядати шлях економічного розвитку не як залежну від некерованих «історичних сил та обставин», а як послідовність вдалих та невдалих (а подекуди і шкідливих короткострокових та

довгострокових композицій стратегічних рішень, їх взаємодію в часі та в просторі економічних функцій, можливостей їх реалізації.

В контексті системи інструментів стратегічного набору важливими для розуміння особливостей трансформації економічного устрою України є аналіз таких компонент цієї системи: 1) мотиви та техніка постановки завдань для кожної з функціональних стратегій; 2) стратегія зміни завдань, повноважень та функцій інститутів держави; 3) стратегія вдосконалення юридичного регулювання діяльності суб'єктів приватного бізнесу та державних підприємств; 4) стратегія розвитку факторів та механізмів добросовісної конкуренції (із сплатою відповідних податків); 5) стратегія вдосконалення податкової політики; 6) стратегія розвитку державних та приватних фінансів. Саме ці стратегії мали б тоді швидко знайти логічне відображення у форматі правових норм і актів та дій органів державної влади та управління.

Після більш як десятиліття війни розв'язаної «ерефією», що вимагає напруження всіх здорових патріотичних сил, як в корпусі публічних службовців, так громадянському суспільстві, сьогодні особливо доцільно оцінити: а) які стратегії були вдалими; б) чи були стратегії взагалі усвідомлені як стратегічні дії саме тими, хто мав в силу службових та громадянських обов'язків дійсно це усвідомити; в) які кардинальні ринково ефективні реформи в економічній, політичній та соціальній системах України відбулися; г) чи вчасно реформи відбувалися; д) чи були це реально прораховані стратегії реформування економіко-бізнесового простору; е) чи вони були свідомо або несвідомо підмінені (сфальшовані) економічними маніпуляціями, юридичною та політичною формалістикою для імітації реформування та розвитку?

В історичному часі формально стратегія «Перехід до Ринку» стартувала у 1990 р. Саме тоді у фокусі нової для України економічної політики «несоціалістичного» державотворення опинилося чомусь насамперед прищвиджене закріплення інституту права приватної власності. Причому, навіть без планів розробки стратегії забезпечення гласності, прозорості, законності підтвердження джерел та шляхів походження приватної власності на капітал. Така примітивна стратегія «поступок капіталізму» виглядала тоді для правлячих кіл постсоціалістичної держави (квазі-комуністичних, квазі-соціалістичних і квазі-капіталістичних майже одночасно) зовсім

логічною. Але як кажуть «диявол криється в деталях». А саме: в деталях розходження змісту політичних декларацій із змістом формально визначених центральною владою стратегій та із реальними практиками передачі капіталів народу та держави Україна в приватні руки.

В економічній сфері України зміна «генетичних кодів» інституту права виключно на державну власність на засоби виробництва в історичному ракурсі така. Формальне «народовладдя» на засоби виробництва в УРСР було спочатку закріплено в Конституції СРСР/УРСР та у програмних документах КПРС/КПУ. Відбулося формальне скасування новими законами України керівної ролі базових інститутів політичної системи КПРС/КПУ та державної системи СРСР/УРСР на економіку. Воно було спрямоване на швидке скасування формально суспільної (фактично одержавленої) власності на засоби виробництва. (Швидке для своїх осіб з номенклатури КПРС/КПУ та КГБ або їх довірених осіб).

Відмітимо також, що і загальна стратегія «запровадження» права приватної власності була тоді суперечливою, оскільки була розпочата ще до прийняття Конституції України. В 1990 р. фактично для широкого загалу відбулося лише «декларування» свободи підприємництва. Це була одна із перших стратегічних помилок владоможців. Започатковане було лише формальне право, але не можливість підприємництва для широкого загалу, тобто для загалу тих громадян, що не були наближені до функціонерів державної економічної або політичної влади. В цьому зв'язку варто відмітити, що практичні аспекти здійснення підприємництва почали визначатися насамперед підзаконними актами, зокрема постановами Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо створення і розвитку малих підприємств» (1990 рік), Концепцією переходу Української РСР до ринкової економіки, (1990 рік). І лише через рік стратегію формування законодавчих компонент інституту приватної власності було розпочато. Воно наповнилося такими стратегічними елементами у форматі Законів України: «Про власність» (1991), «Про господарські товариства» (1991), «Про підприємства в Українській РСР» (1991), «Про селянське (фермерське) господарство» (1991), «Про підприємство» (1991). Всі ці законодавчі акти та підзаконні акти дійсно швидко створили певний новий простір стратегічного маневру для суб'єктів політики та економіки. Цей новий квазі-справедливий правовий простір давав в 1990-1992 рр. певним владним та навколо владним колам сподівання

на можливість результативного застосування інструментів Вашингтонського консенсусу.

Паралельно із стратегією створення інститутів приватної власності та підприємництва в Україні відбувалося створення «антимонопольних» інституційних інструментів держави. Вони нібито дуже були необхідні для закладення основ ринкового способу господарювання (Постанова Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо демонополізації народного господарства» (1990 р), Закон СРСР „Про обмеження монополістичної діяльності в СРСР” (1991 р.), Закон України „Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності” (1992 р.). Проте ці правові стратегічні інструменти були тоді владоможцями всіх рівнів застосовані насамперед не для розвитку Ринку та Конкуренції а зовсім навпаки: для захисту «своїх» для влади підприємців та формування бар'єрів росту для «чужих».

Для доповнення «антимонопольних» були запроваджені особливі тактико-стратегічні регуляторні дії:

1. Ліцензування імпорту стратегічних товарів: а) 1992–1995 рр. — обов'язкові ліцензії на імпорт цукру, нафтопродуктів, спирту; б) Держкомітет ЗЕД видавав дозволи вибірково (під своїх для функціонерів влади), фактично “закриваючи” ринок для незалежних імпортерів.

2. Державна сертифікація та санітарно-епідеміологічний контроль.

У 1993 р. затверджені нові ДСТУ для харчових добавок та лікарських препаратів. Особливості реалізації стратегії: довготривалий “паперовий” цикл проходження СЕС і сертифікація Держстандарту гальмували ввезення іноземної продукції, а «своїм» підприємствам дозволяли обійти нові вимоги

3. Система державних замовлень і квот. З 1993 р. — держзамовлення на паливно-енергетичні ресурси, готелі для урядових делегацій, постачання канцелярії. Особливості - воти “розподілялися” між підконтрольними держструктурам підприємствами, новачкам участь у тендерах фактично забороняли

4. Митно-тарифні преференції: 1992–1996 рр. — низка постанов Ради міністрів вводила підвищені мита на імпорт запчастин, сировини, устаткування. Той же час підприємствам із “правильним” зв'язком давали пільгові ставки, а афілійовані банки оформлювали повернення ПДВ у 2–3 рази швидше

5. Надмірно жорсткі умови для участі у державних тендерах. Від 1994 р. введена обов'язкова вимога мати статутний капітал не

менше 500 тис. грн. та досвід роботи на ринку від трьох років. Ці критерії ставили “чужих”, тобто, вільних акторів бізнесу у нерівні умови з «кишеньковими» державними та олігархічними структурами, які “дотягувались” до порогових умов через фіктивні договори

6. Контроль валютних операцій і кредитних ліній

- Національний банк видавав імпорتنі кредити під пільгову ставку виключно через “свої” комерційні банки (1993–1996 рр.)

- Гривневі та валютні ліміти для nereкомендованих фінустанов обмежували будь-яку масштабну закупівлю за кордоном.

Ці регуляторні “техніки та стратегії” в комплексі перетворювалися на нерівні правила гри для ведення підприємництва: легалізовували преференції для контрольованих бізнес-груп і створювали штучні бар’єри для нових гравців без потрібних зв’язків.

Конституційне право звичайних громадян здійснювати приватну підприємницьку діяльність, яке мало б підправити ці стратегічні помилки, тільки в 1996 році було закріплене і у Конституції України у ст. 42. Ця ж стаття передбачає стратегію захисту державою конкуренції у підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монополією становищем, захист прав споживачів. Стратегію забезпечення рівних можливостей та свобод здійснення підприємницької діяльності (а не лише права на неї) фактично лиш задекларовано у Господарському та Цивільному Кодексах України (2003 р.). ст. 42 Конституції України, Законі України „Про захист економічної конкуренції” (2002 р.)). Адже інститут конкуренції і так не запрацював ефективно.

Частина із перелічених нормативно-правових актів діють і сьогодні. Велика кількість актів, особливо підзаконних, було прийнято, змінено та ліквідовано. Однак, постає питання: чи дійсно сприяли вони у сукупності побудові ринкової економіки із «природно вбудованими в ринок» конкурентними відносинами та «природною потребою» підвищення ефективності капіталів? По-перше, правознавці [8; 27] стверджують, що в Україні на той час не були створені органи і методики, які визначали б ефективність законодавства, що повинно бути найголовнішим індикатором якості нормативно-правового акту.

Стратегічними помилками того часу вважаємо такі.

А) Закони ситуативно чи кон’юнктурно приймаються, однак після цього практично не вивчається «зворотний зв’язок», тобто не

визначається, наскільки була досягнута його мета.

Б) Не були розроблені та затверджені методики оцінки, наскільки ця мета була адекватна обраним засобам, витратам які були витрачені на прийняття та реалізацію цього закону, а також оцінок того наскільки як усе це все співвідноситься з отриманим результатом.

Г) Один із улюблених афоризмів українських підприємців про те, що «будь-які закони хороші, головне, щоб їх усі (в тому числі і функціонери влади) дотримувались», виводить на перший план проблему аналізу неформальних інститутів та систему примусу в країні.

Впровадження нової стратегічної системи регулювання права на приватну власність в Україні привело до трансформації змісту та суті «Права на державну та особисту власність .» Тим самим спочатку було задекларовано, а далі і розпочато вибіркоче узаконення приватної власності засоби виробництва. Стратегія генерування «приватновласницького» законодавства України, на базі якого відбулася «основна» приватизація державного сектору і державного майна, було сформована такими Законами України щодо приватизації:

а) майна державних підприємств (1992 р.); б) стратегічних (крім земель, житла та об’єктів соціально-культурного призначення); в) невеликих державних підприємств (мала приватизація) (1992 р.); г) державного житла (1992 р.); д) майна в агропромисловому комплексі (1996 р.); е) підприємств під управлінням Міністерства оборони України (2000 р.); є) об’єктів незавершеного будівництва (2000 р.).

Планомірність та пріоритетність приватизаційних процесів мала б регулюватися щорічними державними програмами з приватизації. Стратегічна програма приватизації ключових виробництв та високоліквідних підприємств не була розроблена. Такий недолугий квазі-правовий процес привів до перерозподілу загальнонаціональних капіталів суто для «обраних» через механізми «корупційного голосування» провладних осіб. З метою «просування» ефективної приватизації в Україні було створено Фонд державного майна України (ФДМУ) у серпні 1991 р. Спочатку програми приватизації затверджувалися постановами ВРУ (від 7 липня 1992 р. і від 26 січня 1994 р.), потім указами Президента України (1995 р., 1996 р., 1999 р.), Законами України (1997 р., 1998 р., 2000 р., 2012 р.). Ці програми носили в основному політичні цілі, і по формі містили декларативні гасла. А тому у цих

програмах, як правило, не планувалося та не обґрунтовувалося досягнення стратегічних завдань дійсно необхідних для України, а не для реалізації інтересів окремих «обраних» осіб. В цьому зв'язку ці програми так і не стали стратегіями підвищення конкурентоспроможності секторів економіки та бізнесу.

Приймалися у цей період також закони, що регулюють питання приватизації окремих державних підприємств, наприклад ВАТ «Укртелеком» (2000 р.), ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча» (2000 р.).

Шкідливою для України, але надзвичайно поширеною «приватною» стратегією владомощів стало відчуження (тобто привласнення) державного майна шляхом придбання через процедури податкової застави. Власне це необхідно розглядати як злочинну стратегію заволодіння загальнонародними активами та стратегією руйнування конкуренції. При такій схемі у податкову заставу вносилося, а потім реалізовалося за заниженими цінами найбільш ліквідне майно підприємств: будівлі, обладнання, сировина. Як зразок такої неправочинної антинародної схеми слід навести приклад акціонерної компанії «Держінвест

України», яка була ліквідована за результатами перевірок Рахункової палати [10]. Зазначена компанія, в обхід ФДМУ, передала за договорами застави суб'єктам підприємницької діяльності, у тому числі нерезидентам України, такі високоліквідні пакети акцій підприємств як ВАТ «Київський річковий порт», «НПК «Галичина», «Нафтохімік Прикарпаття», «Харківський підшипниковий завод», «Київський інститут «Укргазпроект», що перебували у державній власності. Таким чином суспільні інститути формальні та неформальні поступово підмінялися анти суспільними схемами які міняли саму архітектуру інститутів легальної економічної власності.

За такої неякісної стратегії формування інституту приватної власності впродовж років незалежності змінили форму власності більше 130 тис. об'єктів державної та комунальної форм власності (Рис.1). Загалом пік приватизації в Україні припав на 1996 рік. І якщо на початку приватизація стосувалася великих і середніх підприємств, то у період найбільш масової приватизації з 1995 по 1998 роки була приватизована лівові частка сфер торгівлі, сервісу і громадського харчування

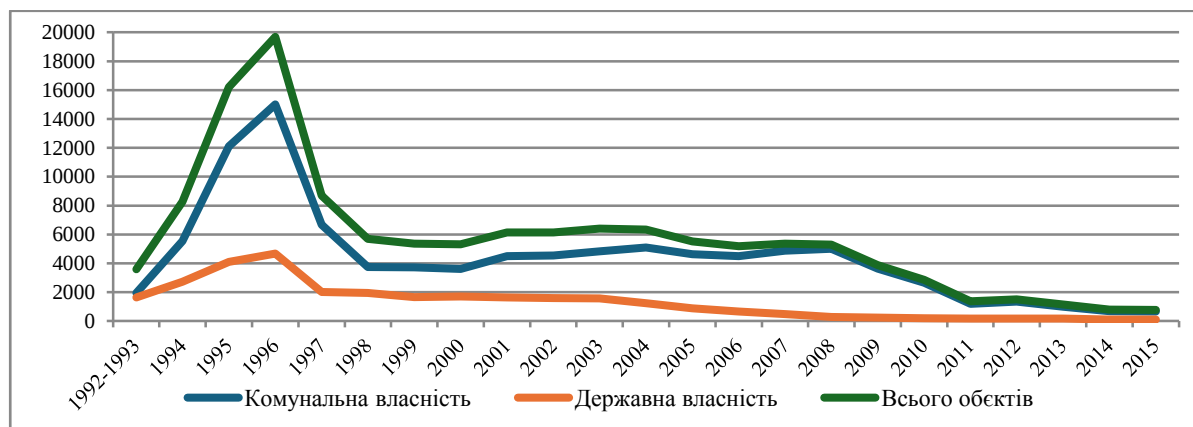

Рис. 1. Кількість об'єктів, що змінили форму власності в Україні, од.*

* Укладено авторами за даними [10; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25]

Приватизація формально мала на меті ліквідувати монополію державного сектору та державного неефективного капіталу, забезпечити структурні зміни в економіці, підвищити ефективність недержавного сектору економіки, сформувати ефективного власника та інвестора. Отримані кошти повинні були бути спрямовані на модернізацію пріоритетних галузей промисловості. Але у дійсності надходження до бюджетів були катастрофічно низькими.

Незважаючи на велику кількість приватизованих об'єктів, надходження від них не перевищували скромних 20% доходів Державного бюджету України. Цікаво, що вперше наближення до цієї цифри відбулося уже в 1993 році, коли приватизація лише набирала обертів. Це було пов'язано із незначним бюджетом України. Вдруге це відбулося у 2005 році, коли урядом на пів року було накладено мораторій на приватизацію. Причиною появи такої значної

суми був продаж акцій ВАТ «Криворіжсталь» транснаціональному металургійному трейдеру - Компанії Mittal Steel Company N.V за 24,2 млрд грн. Цей бізнес-акт показав, які реалістичні суми коштів можна було отримувати за державні підприємства.

Формування нових інституційних рамок у сферах власності, підприємництва і конкуренції запустило процес відтворення «приватної власності - капіталу як носія виробничих можливостей – нової вартості». Цей трійстий процес лежить на «прикордонній» території між формальними та неформальними інститутами. Власне в цій «прикордонній» території відбулося в той час швидке майнове розшарування народу України та юридичне узаконення прав користування, розпорядження та володіння для владоможців та осіб наближених до влади. Як наслідок - сформувався механізм генерації схем неринкових важелів перерозподілу національного багатства без створення ефективних джерел доданої вартості. В умовах логічного дисонансу систем суспільної та особистої раціональності відбулося формування «українського» (але не за етнічною ознакою) формально-неформального постсоціалістичного інституту приватної власності та спряжених з ним механізмів «ручної» приватизації.

Стратегія перебудови основ економічної політики повинна б передбачати також трансформацію економічного та суспільного устрою, системний зміст яких та механізми функціонування яких відтворюється на основі соціальних та суспільних інститутів. Дещо спрощено виходимо з того, що соціальний інститут передбачає наявність: соціальних акторів; соціальної групи хоча б з двох соціальних акторів; взаємодію між акторами; правил та норм взаємодії; регуляторів дій та поведінки; спектру інтересів акторів до взаємодії. Суспільство – це простір взаємодії індивідуальних соціальних акторів та соціальних груп в різноманітних комбінаціях на основі взаємного інтересу, звички, традицій чи примусу. Суспільні інститути передбачають взаємодію між соціальними акторами та соціальними групами. Базовим соціальним інститутами є сім'я та спільна (колективна) праця. Підприємство (фірма) та домогосподарство уже є базовими суспільними інститутами економічної системи. Суспільні інститути є одночасно в певному ракурсі також і механізмом забезпечення діяльності або стимулів до діяльності. Це створює інколи логічні дисфункції розуміння джерел розвитку

соціальних та економічних процесів. Ми тут уточнимо, що механізм дії (діяльності) – це сукупність чинників, які треба застосувати та набір умов які треба виконати, щоб забезпечити результат та цілі дії (діяльності). Тому виникає структурно-функціональний та процесно функціональний дуалізм трактування феноменів інститут та механізм. До основних суспільних інститутів сучасності слід віднести такі інститути: освіти, права, держави, приватної власності, державної власності, грошей, податків, фінансів, ринку, конкуренції. Саме їх ефективність мала забезпечити та створити трансформація економічної, політичної та соціальної систем.

Інституційна структура приватизації, яка формувалася функціонерами державної влади в «погодженні» з лояльними до них бізнесменами «благородно» планувалася для стимулювання та підтримки розвитку багаторівневої ринкової економіки в Україні. Однак, введення приватної власності без розвитку суспільно контрольованого інституту конкуренції та без розвитку сучасних галузей промисловості призвело до домінування олігархії на політичному та економічному ринку. Відбулася редукція суспільних інститутів до рівня механізмів реалізації кланових інтересів. Згодом це привело до панування ерзацкапіталізму в Україні, який за допомогою кланового підходу «сам організував себе». І це відбувалося навіть при формальній наявності юридично «правильно» запроваджених механізмів ринку, конкуренції та інституту приватної власності. Відсутність конкуренції, як змагання за підвищення продуктивності та відсутність ринку, як способу вимірювання продуктивності, паралельно із комерціалізацією процесу винесення рішень державної влади, - стали основними джерелами відтворення ерзацкапіталізму.

В цьому зв'язку, важливо паралельно із оцінками змісту та якості формальних правових інститутів, оцінити якість, спрямування та змістовність динаміки неформальних інститутів політики, економіки та бізнесу України. У роботі [26] авторами досліджено зміни місця України у сімох міжнародних рейтингах країн світу за період за період з 2006 по 2015-2016 роки за чотирма компонентами: правова система і законодавство; політика та державне управління; економічна сфера; суспільні трансформації. Автори доводять, що 53,8% інституційних змін мають негативні тенденції, позитивних перетворень зазнали 30,8% компонентів

інституційного середовища, відсутні зміни у 15,4% складових.

Корупційна складова процесу винесення рішень у цей період найбільше проявлялася у державній сфері. При цьому специфічні наслідки корупції мала у розподілі бюджетних коштів. У 2015 році, тільки при проведенні Рахунковою палатою України контрольних заходів було виявлено різного роду порушень і зловживань у бюджетній сфері у 2014 р. на суму 22,7 млрд грн., що складає 4,24% доходів Державного бюджету України [12]. У 2014 році основна частина порушень припадала на адміністрування доходів бюджету. А загалом впродовж 2007-2014 років превалювало неефективне використання бюджетних коштів. Варто зазначити, що в 2012-2014 роки усе ж відбулося деяке скорочення неконкурентних процедур закупівель, що свідчить про часткове успішне реформування системи. Частка неконкурентних процедур закупівель (закупівель у одного учасника) у кількісному виразі становила: у 2012 році – 35%, у 2013 році – 43,7%, у 2014 році – 46%, за 9 міс. 2015 – 39,8% [11] [12]. Переважну більшість серед неконкурентних процедур закупівель (85,5 % по кількості та 65,44% вартості договорів) складали закупівлі комунальних послуг (природного газу, електроенергії, водопостачання) та поштових послуг, ринки яких традиційно є монопольними [7]. І все ж незважаючи на певні покращення у сфері державних закупівель, навіть за офіційним висновком Рахункової палати правовідносини у цій сфері не відповідають принципам конкурентності та прозорості.

Аналіз проведений авторами роботи [26] ілюструє що саме інституційна сфера в 2005-2014 рр. була найслабшою складовою стратегії підвищення глобальної конкурентоспроможності України. Автори доводять, що найбільшим бар'єром росту ефективності капіталів а отже і росту економіки України стало те, що інститути

капіталу, інститути капіталізму, інститут конкуренції та інститути ринку були концептуально і практично розірвані, а не спряжені. Як «ерзац-стратегічний» їх замітник спряженими сформувалися інститути «влади примусу» та інститути «влади грошей». Це також вказує на встановлення в Україні ерзацкапіталізму. Трансформація такої моделі українського капіталізму на базі контрольованих владою та олігархами стратегій інституційних змін мала певні специфічні прояви і риси, що відображалися на ефективності національної економіки. Зокрема, в барерах розвитку нових технологій та нових високотехнологічних виробництв.

Інструментом зростання продуктивності праці та економічної ефективності загалом для України, як країни що розвивається, могли та мали б стати інноваційні розробки. Але в умовах ерзацкапіталізму до проблеми інноваційного оновлення промисловості ні бізнесмени ні державні функціонери майже не проявляли інтересу. Питома вага витрат на виконання наукових досліджень та технічних розробок у ВВП в Україні скоротилася з 1,16 % у 2000 році до 0,6% у 2014 р. Ці показники в порівнянні з середніми показниками країн ОЕСР є досить малими, а від країн-лідерів науково-технічних розробок відставання України було колосальним на момент початку війни у 2014 році [26]. Фінансування науки впало нижче критичного рівня, а збереження спадної тенденції негативно відобразилося на економічному зростанні. Це не могло не відобразитися і на виробництві сучасного озброєння та технологій так необхідних в 2014 р. для підвищення обороноздатності України.

Незважаючи на стрімкий ріст приватних виробничих капіталів саме державний бюджет у цей період залишається одним з головних джерел фінансової підтримки науково-технічної діяльності (Табл.2).

Таблиця 2

Розподіл загального обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт в Україні за джерелами, %*

Джерело	1995	2000	2005	2015
Бюджетні кошти	37,6	30,0	33,2	35,1
Кошти вітчизняних замовників	35,8	38,4	32,6	20,1
Кошти іноземних замовників	15,6	23,3	24,4	19,8
Інші джерела	11,0	8,3	9,8	25,0

* Складено за даними [4]

Впродовж аналізованого періоду в Україні дещо більше третини витрат на виконання наукових робіт та технічних розробок

фінансувала держава, близько 30% — приватний сектор і більш ніж 15% — іноземні джерела. Загалом, за офіційними даними спостерігаємо

залежність інноваційного поступу від державних ресурсів. Для порівняння, згідно з Eurostat [29], у середньому в країнах ЄС між 2003 і 2013 роками більше половини витрат на НДТР фінансував бізнес (у 2013 році 55,0%), близько третини (32,7% у 2013 р.) — держава, а з іноземних джерел були фінансовані від 8% до 10% витрат (9,9% у 2013 р.). Це можна пояснювати недалекоглядністю значних груп бізнесменів України, їх особистими вузько егоїстичними якостями вихованими в умовах «ерзац-капіталізму». Як результат продуктивність праці за роки незалежності в Україні знижувалася на тлі зростання продуктивності праці в інших країнах. Найбільше падіння відбулося у 1992-1993 роках, а стійкої тенденції до зростання вироблено не було. У 2014 році за показником ВВП (за паритетом купівельної спроможності) на одного зайнятого, Україна уже відставала від лідерів економічного розвитку (Макао, особливий адміністративний район КНР) більше ніж у 13 разів, від США у 6 разів, від Чехії у 3 рази, від Росії у 2,7 рази [26].

Наведені вище дані демонструють, що основи адекватної потребам розвитку України неокласичної ринкової моделі в 1990-2014 рр. так і не було сформовано. І це вина не тільки і не стільки доктрини Вашингтонського консенсусу. Тіньова економіка, системно організована корупція, поза-законні владно-кримінальні інститути наглядців за сировинними, ресурсними та фінансовими потоками знецінювали та нівелювали можливості органічного формування позитивних факторів ринкової влади, які при державницькому застосуванні рецептів Дж. Вільямсона могли дати первинний позитивний імпульс до формування адекватних суспільних інститутів ринкової капіталістичної економіки України. І невдача на цьому шляху — це не воля «сліпого випадку», а результат неадекватної політики реформування економічної системи України на угоду короткостроковим приватно-власницьким, а не довгостроковим державницьким інтересам. Протиріччя між коротко- та довгостроковими інтересами має системну природу створену половинчастим та суперечливим недалекоглядним суспільним вибором акторів влади, акторів бізнесу та суб'єктів голосування. Пов'язані з цим проблеми були розглянуто і в роботі В.Гейця [1] в контексті необхідності зростання ролі суб'єктів голосування та громадянського суспільства і формування пріоритетів економічної політики.

Вважаємо, що надзвичайно важливим ендегенним фактором розвитку економіки є усвідомлений та захищений суспільно-політичною та суспільно-економічною активністю загалу громадян довгостроковий раціональний суспільний вибір, який зміг би в розумінні Дж.М. Б'юкенена та Г. Таллока [28]. урівноважувати егоїстичний вибір політиків та функціонерів влади. Тобто, той вибір, коли владними особами приймаються переважно такі політичні та економічні рішення, які приносять вигоду інтересам цих самих осіб, причому на угоду насамперед короткостроковим інтересам.

В Україні в листопаді-грудні 2004 р відбулася Помаранчева революція - масова акція громадянського протесту, яка ставила добре виражені політичні вимоги та артикулювала інтуїтивні очікування покращення економічних ринкових суспільних інститутів. Через 10 років 21.11.2013 р. до 22.02 2014 р. відбулася Революція Гідності, яка проголосила своїми цілями боротьбу за право вступу України до ЄС, боротьбу з корупцією, свавіллям органів кримінальної юстиції та свавіллям в судовій системі. Тобто, раціональний та інтуїтивний суспільний вибір середнього класу знову висловив невдоволення неякісною політичною владою та владою економічною. Проте, власне економічної боротьби за гідну оплату праці та інші економічні пріоритети у формі страйкової боротьби, переговорів профспілок, які реально представляють інтереси робітничого класу та класу інтелектуальних працівників, так і не спостерігалось. Це означає, що інструменти та інститути представництва суспільного вибору груп та верств громадян України, не залучених до політичної та економічної корупції, так і вдалося сформувати.

В зв'язку з цим, доцільно наголосити, що доволі успішне здійснення економічних реформ навіть на основі недосконало випсаного «рецепту» Дж. Вільямсона в Польщі, Чехії, Словаччині в 19989-1993 рр. свідчить, що суспільний вибір на нано-рівні, тобто на рівні особистості на користь демократичних реформ має бути масовим явищем, який охоплює як клас науковців, освітян, робітників та селян, так і клас «новоявлених» капіталістів. І саме в такому розумінні ідеологема В.Гейця про визначальну роль суб'єктів голосування та роль громадянського суспільства у виборі пріоритетів розвитку економіки та забезпечення умов «роботи ринку» є принципово важливою. Це впливає на стратегічний вибір поведінки творчих верств соціуму. . (На жаль політична влада не зрозуміла або не почула думку видного

українського економіста.) Адже коли широкі верстви соціуму відчують несправедливість, щоденно спостерігають політичну корупцію та економічний обман, тоді суспільний вибір не здатен підтримувати дієздатність стратегії формування ефективного ринку та стратегії зростання конкурентоспроможності економіки. В 2019 році настигла хвиля захоплення мас економічним популізмом: масам сподобалися популістичні тези: «вчителям зарплату 4 тисячі доларів», «кінець епохи бідності», «весна прийде саджати будемо», тощо. Але і в 2019-2022 рр. стратегія соціально ефективного ринку та добросовісної конкуренції капіталів не отримала адекватної ні владно-політичної, ні громадянської підтримки. Проте саме їх популяризації та поширенню в широких верствах соціуму та бізнесу, їх впровадженню в стратегії діяльності державної влади треба приділити особливу увагу на сучасному етапі.

Висновки. До кінця досліджуваного нами історичного періоду, тобто до кінця 2014 року, в Україні так і не було сформовано ні офіційними стратегіями влади, ні стратегічними потугами народу України повноцінного інституту конкуренції як фундаментальної компоненти інституту ефективного модерного капіталізму. Контрольовані тіньовим капіталом та «приручені» цим тіньовим капіталом органи політичної влади та державного управління України в 1991-2014 рр. створили такі суто ерзац-інститути ринку, які на «підмінили» інститут конкуренції як стартової основи відтворення динамічної рівноваги на ринках праці, капіталів, грошей. Це усе посилювалось також негативним змістом дій політичних та економічних інтересів місцевих владних акторів, егоїзмом стратегій поведінки приватних комерсантів які швидко розплодились тоді навколо владоможців. А широкі народні верстви в тривалих стратегічних періодах змогли продемонструвати лише «стратегію розгубленості» та тактику примітивного пристосування. (Короткотривалий народний

бунт «Помаранчевої революції» не враховуємо, оскільки він не дав стратегічних результатів для подолання ерзацкапіталізму).

Аналіз стратегій трансформації економічного устрою України в період 1990-2014 років, дозволив виявити основні інституційні та структурні порахунки, які негативно вплинули на економічний розвиток країни: а) стратегічно не продумана, а з боку владних осіб і недостатньо державницька та егоїстична, соціально дезорієнтована послідовність економічних та соціально-політичних стратегій привела до низьких темпів економічного зростання;

б) стратегія приватизації державних підприємств, яка мала на меті ліквідацію монополії державного сектору та стимулювання економічного розвитку, не досягла своїх цілей через корупційні контр-стратегії та практики;

в) засилля стратегій «заставно-приватизаційних» схем не сприяли розвитку ефективних ринкових відносин, а навпаки, створювали додаткові перепони для конкуренції, підприємництва та економічного зростання.

В підсумку все це і призвело до катастрофічного обмеження економічних можливостей забезпечення обороноздатності України в 2014-2015 рр. А це вже сукупно із стратегіями «імплантації» в політичне та економічне тіло України проплачених московськими активами прямих агентів ФСБ, та кремлем же приручених схемами квазі-правової приватизації «домашніх» корупціонерів дозволило протягом 23-24 лютого 2015 року відбутися подіям, внаслідок яких війська РФ фактично окупували Севастополь та Крим в цілому та згодом сміливо почали наступ на Донбас та Луганськ. А згодом, в кінцевому результаті, привело до критичного зниження обороноздатності України, яке створило можливість і ворожому сусіду розпочати повномасштабну військову агресію проти України та окупацію її території.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геєць В.М. Ендогенізація розвитку економіки у вимірі рівноправності відносин держави, бізнесу та суб'єктів голосування. *Економіка України*, 2018. № 7. С. 3-19. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2018.01.037>
2. Геєць В.М. Інституційна обумовленість ендогенізації економічного розвитку. *Журнал європейської економіки*. 2018. № 2. С. 16–28.
3. Геєць В.М. Подолання квазіринковості – шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання. *Економіка України*. 2015. № 6. С. 4–17.
4. Державна служба статистики України. Київ, 2023. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2017).

5. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України: колективна монографія. За заг. ред. Борзенко О.О. НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Київ, 2022. 264 с.
6. Кораблін С.О. Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків : монографія / ДУ "Ін-т екон. та прогнозув. НАН України". Київ, 2017. 308 с.
7. Міністерство Економіки і Торгівлі України. Звіт щодо аналізу функціонування системи державних закупівель за січень-грудень 2015 року. Київ, 2016. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Zviti> (дата звернення: 31.06.2017).
8. Полешко А. Міжнародний семінар з питання законодавчого процесу в Україні. *Право України*. 2010. № 11. С. 322-329.
9. Разумков центр. Київ, 2017. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php> (дата звернення: 05.07.2017).
10. Рахункова палата України. Інформація про хід виконання державних програм приватизації за результатами аналізу звіту Фонду державного майна України. Київ, 2003. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/39272?cat_id=38964 (дата звернення: 15.05.2017).
11. Рахункова палата України. Звіт Рахункової палати України за 2014 рік. Київ, 2015. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747166/zvit_2014.pdf;jsessionid=06DA0DF0A16AED3E03B9FF62E2447B9E (дата звернення: 21.06.2017).
12. Рахункова палата України. Звіт Рахункової палати України за 2015 рік. Київ, 2016. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/Zvit_RP_2015.pdf (дата звернення: 21.06.2017).
13. Сіденко В.Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 1. С. 37–57. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2018.01.037>.
14. Савельєв Євген, Віталіна Куриляк. "Реформування української економіки: невідкладність і пріоритетність." (2014).
15. Торкатюк, В. І., et al. "Підсумки та нові тенденції трансформаційних процесів в Україні на сучасному етапі її розвитку." *Університетські наукові записки* 3 (2007): с.128-133.
16. Фонд державного майна України. Динаміка кількості об'єктів державної та комунальної власності, приватизованих в Україні у 1992-2002 роках, за групами. Київ, 2003. URL: http://www.spfu.gov.ua/spfu.admin.com.ua/Lists/SPFURportsMFIListInstance/Attachments/48/2002_d.pdf (дата звернення: 19.05.2017).
17. Фонд державного майна України. Інформація щодо реформування відносин власності в Україні за 2008 рік. Київ, 2009. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2008_12.pdf (дата звернення: 19.05.2017).
18. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2006 році. Київ, 2007. URL: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/200612.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
19. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2007 році. Київ, 2008. URL: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/200712.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
20. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2009 році. Київ, 2010. URL: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/200712.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
21. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2010 році. Київ, 2011. URL: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2010k.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
22. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2011 році. Київ, 2012. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/zip/zvit_dodatki_za_2011.zip (дата звернення: 19.05.2017).
23. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2012 році. Київ, 2013. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit_19032013_1.pdf (дата звернення: 19.05.2017).
24. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2013 році. Київ, 2014. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/doc/zvit_SPFU_za_2013.doc (дата звернення: 19.05.2017).

25. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2014 році. Київ, 2015. URL: <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/Zvit%202014.pdf> (дата звернення: 19.05.2017).
26. Фонд державного майна України. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід виконання Державної програми приватизації у 2015 році. Київ, 2016. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit-2015_7389.pdf (дата звернення: 19.05.2017).
27. Фонд державного майна України. Звіт про хід виконання Державної програми приватизації на 2000-2002 роки у 2004 році. Київ, 2005. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2004_12.pdf (дата звернення: 19.05.2017).
28. Черленяк І., Машіко К. Інституційна та економічна динаміка національного бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка*. 2017. Вип. 2 (50). С. 107–116.
29. Черленяк І. Конкурентоспроможність, конкуренція, ринок: макросистемні аспекти. *Економічний часопис-XXI*, 2014. № 8 (1), С. 28-31.
30. Ямкова, І. М. Напрями вдосконалення правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні. *Економіка та право*. 2013. №2. С. 47-51.
31. Buchanan J. M., Tollison R.D. The Theory of public choice. University of Michigan Press Arbor, 1984.
32. Eurostat. Brussels, 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 05.03.2017).
33. Williamson J. What Washington means by policy reform. *Latin American adjustment: How much has happened?*. 1990. Vol. 4. Washington, DC: Institute for International Economics. pp.5-38.

REFERENCES

1. Heiets, V. (2018). Endogenization of economic development in the dimension of equality of relations between the state, business and voting subjects. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 7, 3—19. doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.07.003> [in Ukrainian].
2. Heiets, V (2018). Institutional conditionality of endogenization of economic development. *Zhurnal evropejski ekonomiky — Journal of European economy*, 2, 155—166 [in Ukrainian].
3. Heiets, V. M. (2015) Overcoming quasi-marketism is the way to an investment-oriented model of economic growth. *Ekonomika Ukrainy — Economy of Ukraine*, 6, 4-17 [in Ukrainian].
4. State Statistics Service of Ukraine (2023). Kyiv. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
5. Globalization processes in the world economy: challenges and opportunities for Ukraine: collective monograph (2022). Ed.by. O.O. Borzenko. NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy". Kyiv, 264 p.
6. Korablin, S.O. (2017). Macroeconomic Dynamics of Ukraine: the Trap of Commodity Markets. Kyiv, NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy", 307 p. [in Ukrainian].
7. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. (2016). The report on the analysis of the functioning the public procurement system in January-December 2015. Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Zviti> [in Ukrainian].
8. Poleshko, A. (2010). International workshop on the legislative process in Ukraine. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 11, 322–329 [in Ukrainian].
9. Razumkov Centre. (2017). Retrieved from <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php> [in Ukrainian].
10. Accounting Chamber of Ukraine. (2003). Information about the progress of the state privatization programs based on the analysis of the reports of the State Property Fund of Ukraine. Kyiv. Retrieved from http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/39272?cat_id=38964 [in Ukrainian].
11. Accounting Chamber of Ukraine. (2015). Report of the Accounting Chamber of Ukraine for the year 2014. Kyiv. Retrieved from http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747166/zvit_2014.pdf;jsessionid=06DA0DF0A16AED3E03B9FF62E2447B9E [in Ukrainian].
12. Accounting Chamber of Ukraine. (2016). Report of the Accounting Chamber of Ukraine for the year 2015. Kyiv. Retrieved from http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748714/Zvit_RP_2015.pdf [in Ukrainian].
13. Sidenko, V. (2018). Global structural transformations and trends in the Ukrainian economy. *Ekonomika i prohnozuvannya - Economy and Forecasting*, 1, 37-57. [in Ukrainian]. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2018.01.037>

14. Saveliev Yevhen, Vitalina Kurylyak. "Reforming the Ukrainian Economy: Urgency and Priority." (2014).
15. Torkatyuk, V. I., et al. "Results and new trends of transformation processes in Ukraine at the present stage of its development." *University Scientific Notes* 3 (2007): pp.128-133.
16. State Property Fund of Ukraine. (2003). The dynamics of the number of objects of state and communal property privatized in Ukraine in 1992-2002, by groups. Kyiv Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/spfu.admin.com.ua/Lists/SPFURportsMFILInstance/Attachments/48/2002_d.pdf [in Ukrainian].
17. State Property Fund of Ukraine. (2009). Information on the reform of property relations in Ukraine in 2008. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2008_12.pdf [in Ukrainian].
18. State Property Fund of Ukraine. (2007). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine and the progress of implementation of the State privatization program in 2006. Kyiv. Retrieved from <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/200612.pdf> [in Ukrainian].
19. State Property Fund of Ukraine. (2008). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine and the progress in implementation of the State privatization program in 2007. Kyiv. Retrieved from <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/200712.pdf> [in Ukrainian].
20. State Property Fund of Ukraine. (2010). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine and the progress in implementation of the State privatization program in 2009. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2009_12.pdf [in Ukrainian].
21. State Property Fund of Ukraine. (2011). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine and the progress in implementation of the State privatization program in 2010. Kyiv. Retrieved from <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2010k.pdf> [in Ukrainian].
22. State Property Fund of Ukraine. (2012). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine and the progress in implementation of the State privatization program in 2011. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/zip/zvit_dodatki_za_2011.zip [in Ukrainian].
23. State Property Fund of Ukraine. (2013). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine, the progress and results of implementation of the State privatization program in 2012. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit_19032013_1.pdf [in Ukrainian].
24. State Property Fund of Ukraine. (2014). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine, the progress and results of implementation of the State privatization program in 2013. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/doc/zvit_SPFU_za_2013.doc [in Ukrainian].
25. State Property Fund of Ukraine. (2015). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine, the progress and results of implementation of the State privatization program in 2014. Kyiv. Retrieved from <http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/Zvit%202014.pdf> [in Ukrainian].
26. State Property Fund of Ukraine. (2016). Report on the work of the State Property Fund of Ukraine, the progress and results of implementation of the State privatization program in 2015. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit-2015_7389.pdf [in Ukrainian].
27. State Property Fund of Ukraine. (2005). Report on the progress of implementation of the State privatization program in 2000-2002 years in 2004. Kyiv. Retrieved from http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/2004_12.pdf [in Ukrainian].
28. Cherlenyak, I. Mashiko, K. (2017). Institutional and economic dynamics of national business. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: Seriya: Ekonomika*. — Scientific Bulletin of Uzhhorod University, Series "Economics", 2(50), 107–116 [in Ukrainian].
29. Cherlenyak I. Competitiveness, competition, market: macro-systemic aspects. *Economic Journal-XXI*, 2014. No. 8 (1), pp. 28-31.
30. Yamkova, I. (2013). Areas of improvement the legal support of entrepreneurship in Ukraine. *Ekonomika ta pravo - Economy and law*, 2, 47-51 [in Ukrainian].
31. Buchanan, J. M., & Tollison, R. D. (1984). *The Theory of public choice*. University of Michigan Press.
32. Eurostat (2023). Brussels. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>
33. Williamson, J. (1990). What Washington means by policy reform. *Latin American adjustment: How much has happened?* Washington, DC: Institute for International Economics, 4, 5

Отримано 21.08.2025